

Аналіз особливостей становлення фізичної культури і спорту в Кременчуці на прикладі історії хокею з м'ячем – бенді

Ширай Вікторія¹, Лошицька Тамара²,
Хоменко Ірина³

Опубліковано	Секція	УДК
20.12.2025	Освіта/Педагогіка	796.1.091

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18377059>

Анотація: У дослідженні подана ретроспектива хокею з м'ячем з 1924 до 1960-х років, проаналізовані результати турнірів міського, обласного та республіканського рівнів за участі кременчуцьких команд та здійснена спроба створення цілісної картини історії розвитку хокею з м'ячем в Кременчуці.

Автором розглянуті хронологія проведення змагань, склад команд та зайняті місця кременчуцькими командами, здійснено аналіз наявних друкованих газетних статей визначеного періоду та архівних матеріалів.

Акцентується увага на досягненнях крюківської команди, на місцях проведення хокейних баталій.

У поданій розвідці, за допомогою архівних матеріалів та газетних публікацій, викладено основні етапи розвитку хокею з м'ячем в Кременчуці та зроблена спроба підсумку і узагальнення досягнень кременчуцьких команд різних спортивних товариств і організацій.

Ключові слова: фізична культура, спорт, історія, першоджерела, дозвілля, хокей, бенді, ключка, ковзани, першість, спортивні споруди.

Analysis of the features of the formation of physical culture and sports in Kremenchuk using the example of the history of hockey with a ball – bandy

Annotation. The article explores the retrospective of bandy hockey from 1924 to the 1960s, analyzing the results of city, regional, and republican level tournaments with the participation of Kremenchuk teams, and attempting to create a holistic picture of the history of the development of bandy hockey in Kremenchuk.

The author reviewed the chronology of the competitions, the composition of the teams, and the places occupied by the Kremenchuk teams, and analyzed available printed newspaper articles of the specified period and archival materials.

¹завідувачка науково-дослідного відділу, КЗК «Кременчуцький краєзнавчий музей», м. Кременчук, Україна ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2886-2273>

²кандидатка наук з фізичного виховання і спорту, доцентка кафедри здоров'я людини та фізичної культури, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-2361-3307>

³ Кандидатка педагогічних наук, доцентка, Доцентка кафедри теорії та методики фізичного виховання Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-1330-3604>

Attention is focused on the achievements of the Kryukiv team and the places where hockey battles were held.

The presented research, using archival materials and newspaper publications, outlines the main stages of the development of ball hockey in Kremenchuk and attempts to summarize and generalize the achievements of Kremenchuk teams of various sports societies and organizations.

Keywords: hockey, big ice bandy, stick, skates, Poltava region championship, blitz tournament.

Вступ

Актуальність проблеми. У контексті сучасних викликів і тенденцій, пов'язаних із поглибленням інтересу до проблем фізичного здоров'я та спорту, зростає інтерес до вивчення історичних витоків окремих видів спорту й етапів досягнень попередників.

Історія кременчуцького хокею нараховує близько ста років і є невід'ємною частиною історії спортивного руху та міста Kremenchuk загалом. На сьогодні розвиток сучасного хокею ґрунтується на попередньому досвіді когорти перших чемпіонів. У світлі різного рівня досягнень місцевої команди ХК «Кремінь», що базується на льодовій арені «Айсберг», історія становлення хокею в Кременчуці набуває неабиякої актуальності.

Так, зовсім нещодавно, 27 вересня 2025 року, вдруге в своїй історії ця команда стала переможницею Кубка України з хокею, обігравши у фіналі київський «Сокіл». ХК «Кремінь» упевнено займає своє заслужене місце на небосхилі українського хокею.

Дослідження обраної нами проблематики на сьогодні викликає неабиякий науковий інтерес як серед істориків, так і тренерів, що також засвідчує актуальність теми.

Щодо новизни обраної теми: в цій статті вперше поданий детальний опис розвитку кременчуцького хокею з м'ячем на основі місцевих газетних статей як першоджерел.

Аналіз попередніх досліджень. Серед науковців, які частково зверталися до цієї теми, можна назвати Лушакову А.М., Ломова А.Г., Ширай В.А. У працях науковців обґрунтовані основні історичні віхи хокею в Кременчуці взагалі.

У науковій праці Алли Лушакової у контексті історії Міського саду в Кременчуці зібрані та подані спогади місцевого жителя щодо перших ігор у хокей з м'ячем.

У монографії Анатолія Ломова наведені матеріали з різних джерел із турнірними таблицями ігор команд всієї Полтавської області, приділена особлива увага обласним чемпіонатам та подана коротка інформація про кременчуцький хокей у розрізі історії хокею на Полтавщині.

У книзі «Кременчук спортивний» під авторством Вікторії Ширай серед інших видів спорту окреслені основні віхи розвитку хокею, без заглиблення в деталі, за період до 1991 року.

Для ґрунтовного аналізу проблеми визначальними є зарубіжні енциклопедичні довідники, які дають уявлення про походження цього зимового виду спорту.

Попри наявність зазначених досліджень, що певною мірою висвітлюють ті чи інші етапи історії хокею, проблема простеження детальної хронології становлення і розвитку хокею з м'ячем в Кременчуці досі залишається недостатньо опрацьованою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літератури вказує на брак досліджень, що поглиблено вивчають історію становлення та подальшого розвитку хокею взагалі та хокею з м'ячем в Кременчуці зокрема; а між тим це питання має наукову цінність. Це підтверджує необхідність наукового дослідження обраної проблеми.

Джерела, які були покладені в основу наукової роботи – газетні статті з першої половини ХХ століття до кінця 1960-х років, які можуть виступити свого роду літописом

подій. На жаль, слід зазначити, що у багатьох публікаціях не вказані ініціали спортсменів – лише прізвища, і це повторюється з року в рік. Особливо це засмучує, коли в командах є брати або однофамільці – залишається незрозумілим, про кого йдеться, і це вже не вияснити. Додатковими джерелами є архівні документи і світлини із підписами, а також фахова література з історії спорту та довідники.

Мета статті. Хокей з м'ячем протягом свого існування декілька разів трансформувався і зазнавав значних змін. Тому метою наукової роботи є вивчення історичного поступу зазначеного зимового виду спорту в Кременчуці.

В ході роботи нами було виконано ряд послідовних завдань:

- складено характеристику векторів розвитку кременчуцького спорту та, зокрема, хокею з м'ячем на природній кризі, спортивних майданчиках та стадіонах міста;
- показано шляхи активного впровадження та особливостей змагань на льодових аренах Кременчука;
- проведено аналіз досягнень місцевих спортсменів;
- здійснено спробу узагальнення зростання ролі зимового спорту в місті в зазначений період та в процес становлення спорту в Кременчуці.

Реалізація мети забезпечується застосуванням наступних методів дослідження:

- аналіз і синтез газетних публікацій,
- історико-генетичний метод;
- узагальнення отриманих даних.

Результати

Хокей із м'ячем або бенді – це спортивна командна зимова гра, подібна до хокею, яка проходить на льодовому полі за участі двох команд по 11 спортсменів; замість шайби використовують м'яч діаметром 6 см [18].

Англійська назва хокею з м'ячем («бенді») пов'язана з дієсловом *to bandy*, що походить від давньофранцузької *bander* («завдавати ударів назад і вперед»), і первісно вживалася щодо ірландської гри XVII ст., схожої з хокеєм на траві. Ключка для неї мала таку саму назву – *bandy*. Інша версія походження терміну від валлійської *bando* – схожої гри з Уельсу. Це слово пов'язують з готським *bandja*, «бандя» – «крива палиця», «ковінька».

Ігри, подібні до хокею з м'ячем, існують вже тисячі років. Найдавнішим відомим свідченням є 4000-річний єгипетський малюнок з гробниці в Бені-Хасан у долині Нілу поблизу Мінії в Єгипті. На зображенні можна розгледіти круглий предмет, схожий на м'яч чи кільце, до того ж форма палиць дуже знайома.

Інші схожі давні види цього виду спорту – це південно- та центральноазіатське «поло» (вважається, що спочатку воно було без коней), японське «качі»/«дак'ю» та ацтекське «чеука», де кістки оленів використовувалися для ударів по дерев'яних м'ячах.

Ще один задокументований вид спорту, схожий на хокей з м'ячем, існував у Греції приблизно в часи битви при Марафоні. Вважається, що римляни імпортували цю гру, і пізніше вона стала їхньою «паганікою», в яку грали вигнутою палицею та шкіряним м'ячем, наповненим пір'ям. З розширенням Римської імперії гра, ймовірно, поширилася в тій чи іншій формі по всій Європі та Середземномор'ю.

У Середньовіччі в Північно-Західній Європі описано низку ігор з м'ячем. «Кнаттлейкр» в Ісландії описується ще наприкінці IX століття, а також з'являється в багатьох ісландських сагах.

В ірландських легендах часто є герої, які демонструють майстерність зі своїми херлі (палицею для метання). У Шотландії схожою на хокей грою шинті захоплювався, серед інших, король Олександр I (помер 1124 року).

Дуже цікава згадка про бенді зустрічається у дивовижних вітражах 13 століття в Кентерберійському соборі: на одному з них хлопчик тримає в одній руці вигнуту палицю,

а в іншій – м'яч. Єгравюра з молитовника 14 століття – ще одна ілюстрація гри, схожої на бенді.

Валлійці також грали в хокей на льоду, асобандо (слово походить від тевтонського слова «банджа», що означає «вигнута палиця»). Кілька стародавніх палиць для бандо можна знайти у Валлійському народному музеї, і вони схожі на сучасні ключки для хокей на льоду. Цікаво, що у херлінг, шинті та хокей на льоду грали як на траві, так і на льоду, але, оскільки клімат у Великій Британії та Ірландії відносно м'який, домінував варіант на траві.

В Європі грали й в інші ігри з палицями та м'ячами. Поширеною була одна гра, схожа на хокей на льоду, – це голландський «колв», який зображений на багатьох голландських картинах 16-го та 17-го століть. Однак коли не був командним видом спорту і, можливо, був дуже схожий на «гольф на льоду» [22].

На окрему увагу заслуговує історія появи хокею на території сучасної України. Згідно з архівними документами, за часів Київської Русі на вкритій кригою водоймі кілька людей з вигнутими палицями ганяли будь-який круглий предмет, в основному це були овочі [21, с.285] або дерев'яні кулі, виготовлені з коріння дуба чи твердих наростів на деревах діаметром від 5 до 13 см. Кінцева мета гри зводилася до того, щоб загнати кулю в лунку.

Поява ковзанів суттєво вплинула на розвиток хокею. З часом обов'язковою умовою змагань стали обвідка та гра в пас. Замість лунок з'явилися ворота.

У 1860-х роках в хокей грали ключками з ялівцю звичайного і литими гумовими м'ячами. А у 1898 р. були розроблені правила гри в хокей [9, с.20].

На Полтавщині цей вид спорту почав культивуватися у другій половині 1920-х років. Вперше змагання на гладі замерзлих водойм проводили на Полтавському паровозному заводі. Саме там почали грати в хокей з м'ячем [9, с.5].

13 лютого 1927 р. вважається офіційною датою народження хокею з м'ячем на Полтавщині: тоді хокейна команда Полтавського паровозного заводу провела товариський матч у Харкові з одноклубниками на катку «Червоний залізничник» [9, с.21].

Втім, у Кременчуці вже з 1924 року активно діяла хокейна секція при клубі залізничників (рис.1). Хокейні баталії розгорталися на природній кризі озера у Міському саду і річки Крива Руда[1].

Рисунок 1 – Хокеїсти серед спортсменів гуртка фізкультури при Кременчуцькому залізничному клубі, 1927 р. Фото з фондів Кременчуцького краєзнавчого музею

На початку січня 1925 року при клубі «Спартак», що знаходився в центрі міста, організовувалися хокейні команди. Про це зазначалося у пресі із закликом приєднатися до цього зимового виду спорту. Але поряд з цим відкрито зазначалося про нестачу знаряддя для гри [8, с.6].

Розглянемо детально досягнення кременчуцьких команд за роки існування хокею з м'ячем в Кременчуці.

Після появи перших стадіонів баталії почали проводити на них. Одна з фотографій з фонду Кременчуцького краєзнавчого музею ілюструє проведення хокейного змагання в центрі міста на стадіоні «Спартак» в 1934 році [1] (рис. 2).

Рисунок 2. – Хокейні баталії в центрі міста на стадіоні «Спартак», 1934 р. Фото з фондів Кременчуцького краєзнавчого музею

До початку Другої світової війни у Кременчуці хокейні команди існували майже при кожній спортивній організації: влітку грали в футбол, а в зимовий період показували свою майстерність на льоду. Серед відомих хокейних команд, які діяли на той час, були: «Держинець» при Крюківському вагонному заводі; в Добровільних спортивних товариствах «Спартак», «Локомотив» та «Динамо»; у машинобудівному технікумі, на заводі імені Сталіна й ін. Так, 1938 р. на Дніпрі відбувалися спортивні змагання – гра в хокей, в яких взяли участь 40 чоловік [11, с.2]. А в місцевій газеті за 1940 рік зазначалося: «18 березня, на відзнаку закриття зимового сезону, використавши холодний день, на стадіоні спортивного товариства «Держинець» відбулася цікава товариська зустріч по хокею між командами: Крюків «Держинець» 1-ша та Кременчук «Динамо» 1-ша. Матч пройшов жвавими темпами і закінчився рахунком 2:2. Як і завжди, у «держинців» гарно грали Бойко В. та Харченко С., у динамівців Фурса та Швидченко» [7, с.2]. Наведені тези якнайкраще ілюструють готовність наших спортсменів до подальших перемог.

З 1937 року, після виведення Полтавщини зі складу Харківської області, почали проводитися змагання Полтавської області, у тому числі з хокею [9, с.20]. Кременчуцькі хокеїсти намагалися досягти такого рівня, щоб гідно представляти місто на обласних змаганнях.

Війна стала величезною стіною на шляху розвитку спортивного руху всієї країни, в тому числі і в Кременчуці. Лише післявідбудови майже дощенту спаленого міста зимовий вид спорту починає відроджуватися.

У 40-і роки ХХ ст. кращими хокеїстами Кременчука були крюків'яни спортивного товариства «Держинець». Головні баталії міста відбувалися саме на їх стадіоні. Вагонобудівники відточували свій досвід на відкритій ковзанці стадіону, на річках та озерах міста [1].

У січні-лютому 1946 року в Полтаві відбувся перший чемпіонат міста з хокею з м'ячем, а 2 лютого в Кременчуці вперше пройшла товариська зустріч між збірними Полтави і Кременчука [9, с.22]. Вагомий досвід гри з полтавськими командами став поштовхом до виявлення помилок та пошуку нових методів гри хокейними командами Кременчука.

У 1947 році, крім першості, був започаткований і проведений розіграш Кубка Полтави. 30-31 січня на полтавському стадіоні «Локомотив» також уперше в спортивній історії Полтавщини розіграний Кубок області за участю збірних команд Полтави, Кременчука і Гребінки [9, с.22].

У листопаді 1948 року на високому рівні пройшла підготовка до зимового сезону на Крюківському вагонобудівному заводі. На стадіоні спортивного товариства «Держинець» обладнали ковзанку, відкрили три хокейні секції, придбали 200 пар ковзанів. Кременчук став другим хокейним центром Полтавщини, де хокей з м'ячем міцно увійшов у спортивне життя міста [9, с.22].

12 грудня 1948 р. на замерзлій поверхні невеликої водойми Домаха у Крюкові в швидкому темпі проходила зустріч 1-ї і 2-ої команд хокеїстів товариства «Держинець», а також був проведений бліцтурнір з хокею між командами спортивних товариств «Держинець», «Трудрезерви» і механічного технікуму [16, с.2]. Переможцем бліцтурніру вийшла команда «Трудрезервів» з рахунком 13:1 [12, с.2].

Через кілька днів у місцевій газеті «Робітник Кременчуччини» за 26 грудня 1948 року зазначалося: «Парадом хокеїстів і масовим катанням молоді відкривається сьогодні ковзанка на стадіоні товариства «Держинець» у Крюкові. Сьогодні ж на льодовому полі відбудеться бліц-турнір між хокейними командами «Держинець-1» (КВБЗ), «Трудові резерви» (РУ-6) і командою машинобудівного технікуму» [15, с.2]. Матч закінчився перемогою «держинців» з рахунком 2:1 [12, с.2].

Хокейні баталії команд промислового міста з часом виходили за його межі. Так, в 1949 році в Крюкові «держинці» зустрілися з полтавською хокейною командою «Локомотив». У напруженій боротьбі господарі поля домоглися блискучої перемоги, забивши у сітку полтавців 13 голів і пропустивши у свою лише один м'яч [6, с.2].

Після такої блискучої гри кременчуцькі хокеїсти вийшли на обласний рівень.

Дебютний чемпіонат Полтавської області з бенді пройшов на полтавському стадіоні «Локомотив» 1-13 лютого 1949 р. У першості взяли участь чотири команди: «Трудові резерви» (Кременчук), «Більшовик» (Полтава), «Держинець» (Кременчук) та «Локомотив» (Полтава). Представники Миргорода, Гребінки і Лубен від участі відмовилися. Нагороди історичного чемпіонату розіграли полтавські і кременчуцькі хокеїсти. Не програвши жодного матчу, першим офіційним чемпіоном області стала кременчуцька команда «Трудові резерви». Як не дивно, але полтавські залізничники жодного разу не вразили ворота суперників. Головним суддею змагань виступив Михайло Новинський [9, с.23]. Команді були вручені перехідний приз і грамота обласного комітету в справах фізкультури й спорту. А команда товариства «Держинець» посіла третє місце, після полтавського «Більшовика» [17, с.2].

У 50-ті роки ХХ ст. міський комітет у справах фізкультури і спорту продовжував організовувати місцеві змагання з хокею. Кожен хокейний матч, що проводився в Кременчуці, був великим святом не лише для вболівальників, які уважно слідкували за ходом гри, а й для самих гравців. І проведенню баталії ніщо не могло завадити. Так, «незважаючи на міцний 20-градусний мороз, у неділю 22 січня 1950 року на льодовому полі стадіону були проведені матчеві змагання на першість міста з хокею. У матчевих зустрічах брали участь хокейні команди добровільних спортивних товариств «Держинець», «Спартак», «Локомотив» і машинобудівного технікуму [4, с.2]. Зустріч хокеїстів «Держинця» і «Спартака» закінчилася з рахунком 13:0 на користь хокеїстів «Держинця» [13, с.2].

Першість області з хокею з м'ячем 1951 року пройшла в Полтаві з 11 по 15 лютого на стадіоні «Локомотив». Змагання проводилися за правилами 1948 року (з деякими змінами від 29 листопада 1949 року) [14], затвердженими Всесоюзним комітетом із фізичної культури і спорту. Попередні ігри: «Локомотив» (Гребінка) – «Іскра» (Полтава) – 9:0; «Локомотив» (Полтава) – «Локомотив-2» (Полтава) – 6:2; «Спартак» (Полтава) – «Спартак» (Кременчук) – 3:1; «Держинець» (Крюків) – «Наука» (Полтава) – +:–. Переможці попередніх матчів в одноколовому турнірі розіграли звання чемпіона. Головним суддею цих змагань був призначений І.Г.Матюшенко [9, с.25].

Авжеж, першість Кременчука 1951 р. виграв незмінний чемпіон – «Держинець», перемігши у фіналі «Спартак» із рахунком 4:0 [9, с.26].

З часом хокей змінювався, удосконалювався і змагання набували сучасного вигляду.

27 лютого – 1 березня 1953 р. на полтавському стадіоні «Урожай» чотири команди з Полтави, Кременчука і Гребінки розіграли звання чемпіона області 1953 року. Цікаво, що ці змагання вже проводилися за новими правилами 1952 року – за коловою системою в одне коло. Срібло в цих змаганнях здобула команда «Спартак» (Кременчук), а третє місце – В/ч (Крюків). Судив змагання професійний спортивний головний суддя Володимир Павлович Гергель [9, с.29].

У зимовий період на багатьох стадіонах і спортивних майданчиках регулярно проводилася заливка льоду для різноманітних хокейних змагань. Традиційно на початку року на стадіоні «Авангард» Крюківського вагонобудівного заводу улаштувалася чудова ковзанка. У середині січня 1954 року на ній пройшла першість Кременчука з хокею з м'ячем за участю шести команд добровільних спортивних товариств «Авангард», «Локомотив», «Спартак» та «Динамо». «Авангардівці» й залізничники, які посіли перше і друге місця, отримали право на участь у першості Полтавської області. Ці змагання відбулись 3-7 лютого на полтавському стадіоні «Урожай» за участю семи команд, розділених на дві групи. Після групових змагань у стикових матчах були визначені підсумкові місця команд. В результаті в 1 підгрупі команда «Локомотив» з Кременчука посіла 2 місце, у II підгрупі кременчуцька команда «Авангард» також зайняла 2 місце. 7 лютого 1954 року відбувся результативний матч у боротьбі за призові місця між командами-фіналістами. У боротьбі за 3-4 місця зіграли між собою кременчуцькі команди «Локомотив» та «Авангард» з результатом 3:1 [9, с.31].

Наступного 1955 року Крюківські «авангардівці» підготовку до нового сезону розпочали ще з листопада. Інтенсивно пройшла загальна фізична підготовка до матчів на хокейному полі. Таке ставлення до хокею принесло позитивні результати. 12 лютого на стадіоні «Спартак» у фінальному матчі першості Кременчука «авангардівці» впевнено здолали опір суперників – 4:0 і черговий раз підтвердили звання кращої міської команди з хокею з м'ячем [9, с.35-36]. І вже 19-23 лютого, разом командами Полтави та Гребінки, кременчуцькі хокеїсти гідно представляли місто на першості області, яка відбулася на полтавському стадіоні «Локомотив» [9, с.33].

16-19 січня 1958 року на полтавському стадіоні «Локомотив» проходила першість області хокею з м'ячем [9, с.37]. 17 січня у хмарну погоду при температурі повітря –7 градусів пройшла гра між крюківською командою «Авангард» та хокеїстами Полтавського зенітного артилерійського командного училища, яка закінчилася з рахунком 3:2 (1:1) [9, с.38]. Судьями гри були Б.Палюх, А.Надін – І.Вакуленко, М.Петер. Команду крюків'ян складали: Д.Дейнеко, Ю.Чернишов, А.Варенко, М.Розенцвайг, Є.Замчій, А.Качуєв, В.Чередніченко, Ю.Бойко, П.Наполов, В.Єфіменко, Б.Єфіменко та Б.Малєєв (рис. 3). А 18 січня під невеликий сніг та температуру 0 градусів наша команда зіграла з полтавським «Авангардом» з рахунком 1:0 (0:0). В цій грі Ю.Чернишова замінив А.Любкін [9, с.39].

Рис. 3 Команда крюківської команди «Авангард» із хокею з м'ячем, кінець 1950-х років

І вже у стиковому матчі в боротьбі за 1-2 місця 19 січня зіграли команди Крюкова «Авангард» та Полтави «Локомотив» з рахунком 1:1 (0:0), причому був наданий додатковий час для остаточного вирішення питання, що завершився рахунком 1:3 [9, с.39].

У 1960-х роках починається новий період розквіту хокею з м'ячем, який на Полтавщині користувався великою популярністю як серед дорослих, так і серед підлітків. Особливого розвитку він набув у Полтаві, Кременчуці, Гребінківському і Лубенському районах. Регулярно проводилися міські й обласні змагання. Цей вид зимового спорту в наших природних умовах для досягнення вагомих результатів вимагав не лише наполегливих тренувань, а й значної суто фізичної праці: заливка і регулярна чистка льоду, боротьба зі снігопадами та наслідками відлиг, заточування ковзанів, ремонт інвентарю. Цим займалися робітники заводів – уболівальники своїх команд – у вільний від роботи час. Щодня після вечірніх тренувань і масового катання треба було підготувати лід для хлопців, які прийдуть на ранкове тренування, тому робочий день у цих добровільних помічників спортсменів закінчувався близько одинадцятої години вечора [9, с.177-178].

Та й самі хокеїсти не лише займалися у секції, а й самотужки шили собі форму та робили ключки. Звичайні дерев'яні заготовки обточували, розігрівали в гарячій воді, загинали гак, обклеювали склотканиною з епоксидною смолою, і виходила майже професійна ключка.

Продовжуючи аналіз публікацій у місцевій пресі щодо проведення турнірів з хокею бенді, зазначимо, що в календарях зимових спортивних заходів все частіше стали з'являтися записи про хокейні змагання. В нашому місті проводилися ігри місцевого та обласного рівня. Зважаючи на зацікавленість та серйозні сподівання громади, потрібна була більш пильна увага до проблем хокею в місті. Потрібен був подальший розвиток. Згідно з річними звітами районних рад спілок спортивних товариств і організацій [2], на 1960 рік в Кременчуці хокеєм із м'ячем у спортивних секціях було охоплено 186 чол. А у 1966 році хокеєм із м'ячем у спортивних секціях по області на офіційному рівні займалися 1903 чол., у тому числі в загальноосвітніх школах – 775, а хокеєм із шайбою відповідно – 1321 і 689 чол. Для обслуговування хокейних матчів в області був 81 арбітр, які мали суддівську категорію [3].

Безумовно, кременчуцькі хокеїсти все більше відточували свою майстерність, доводячи вболівальникам, що вони найкращі. Так, в 1960-ті роки кременчужани ставали

не лише переможцями обласних змагань, а й учасниками республіканських турнірів на льодовій арені.

Доцільно наголосити, що в березні 1962 р. на першості обласної ради ДСТ «Авангард» по хокею з м'ячем, яка відбувалася в Полтаві, серед найсильніших команд області виступали «Авангард», «Торпедо» і «Дніпро» з Кременчука та «Супутник» (Полтава) і хокеїсти Полтавського турбомеханічного заводу. Хокеїсти Крюківського вагонобудівного заводу виграли всі зустрічі з переконливими результатами. Вагонобудівники перемогли спортсменів Полтавського турбомеханічного заводу з рахунком 5:0, виграли у «Супутника» з результатом 6:2, в зустрічі з автозаводцями здобули перемогу з рахунком 4:1. Вигравши всі зустрічі, спортсмени вагонобудівного заводу стали чемпіонами області по хокею з м'ячем серед команд ДСТ «Авангард» [20, с.4].

24-26 січня 1960 року в зональному турнірі першості УРСР із хокею з м'ячем, який проходив на полтавському стадіоні «Локомотив», у складі збірної команди разом із представниками полтавських команд грали хокеїсти кременчуцького «Авангарду» – В.К.Єфіменко, Д.Д.Дейнеко та Б.Н.Малєєв. Тоді збірна нашої області виграла зональний турнір і здобула право на участь у фінальному турнірі четвірки кращих команд України. А в чемпіонаті України наша команда посіла третє призове місце [9, с.42-43].

На початку лютого 1962 року центральний стадіон Полтави приймав учасників першості області з хокею з м'ячем. Приз обласної ради Спілки спортивних товариств і організацій виборювали п'ять команд: «Локомотив», «Спартак», «Колгоспник», команда В/ч 26348 (усі – Полтава) і «Авангард» (Кременчук) [9, с.45]. На цих змаганнях кременчуцька команда мала такий склад: Д.Д. Дейнеко, Е.Ф. Сич, В.В. Малєєв, А.І. Варенко, А.А. Аксьонов, В.Ф. Сухолюцький, К.І. Єфіменко, А.Ю. Кузнєцов, Ю.А. Гончар, Ю.В. Лупін, Ф.А. Попович, Л.К. Гладишкін, В.К. Хоптовий, В. М. Шивлялов [9, с.46].

У наступному 1963 році на першості області, яка проходила 26 січня на полтавському стадіоні «Локомотив», кременчуцький «Авангард» зустрівся з полтавською командою Будинку офіцерів. Гра завершилася рахунком 2:9 (0:4, 2:5). Судили змагання А.Надін, Б.Палюх – П.Сивіцький, В.Шликов. У цій зустрічі кременчуцьку команду склали: Є.Сич, Г.Ципльонков, Б.Малєєв, А.Заніздря, Д.Дейнеко, В.Ступак, М.Кисельов, А.Городнічев, А.Варенко, А.Бринкін, Л.Гладишкін, А.Гузіков, В.Наумов, А.Попович, Ю.Лукін [9, с.50].

Наступного дня у боротьбі за 5-6 місця в цьому турнірі наша команда боролася з командою полтавського «Авангарду». Гра завершилася рахунком 2:1 (1:1, 1:0). У цій грі в кременчуцькій команді відбулася заміна – замість А.Брикїна та А.Поповича грали А.Варенко та А.Брин. Судили гру В.Шликов, В.Гергель – Мироненко, І.Вакуленко [9, с.51].

7 лютого 1964 р. на стадіоні «Локомотив» відбулася баталія за першість області між командами хокеїстів з Гребінки – «Локомотив» та Кременчука – «Авангард», яка завершилася результатом 0:4 (0:2, 0:2). Майже незмінним залишався склад кременчуцької команди: Д.Дейнеко, А.Варенко, Похилко, Є.Замчій, Г.Хоптовий, В.Остапенко, Б.Скиба, В.Постовалов, В.Єфіменко, А.Гузіков, Ківа, М.Кисельов, А.Заніздря, Б.Малєєв, В.Федоришин.

А 8 лютого 1964 р. на першості області у другій підгрупі на полтавському стадіоні «Локомотив» зустрілися гравці кременчуцького «Авангарду» та полтавського «Спартака». Рахунок гри – 3:1 (2:1, 1:0). Команду представляли: Д.Дейнеко, А.Варенко, Похилко, Ківа, А.Гузіков, Г.Хоптовий, В.Опанасенко, Б.Скиба, В.Постовалов, В.Єфіменко, В.Федоришин, Є.Замчій, Л.Гладишкін, М.Кисельов.

В обласних змаганнях 1964 року на природній кризі полтавського стадіону за 1-2 місця змагалися команди «Авангард» (Кременчук) – «Радянська Армія» (Полтава). На жаль, у фіналі армійці легко перемогли кременчуцьких «авангардівців» із рахунком 4:0. Оборону наших воріт намагалися утримувати досвідчені Д.Дейнеко, А.Варенко, Похилко,

Ківа, А.Гузіков, Г.Хоптовий, В.Остапенко, Б.Скиба, В.Постовалов, В.Єфіменко, В.Федоришин, Є.Замчій, А.Заніздря, Б.Малєєв, М.Кисельов [9, с.56-57], але цього разу щось пішло не так...

Зима 1966 року видалася морозною, але природа підготувала любителям зимових видів спорту неочікуваний і малоприємний сюрприз. Сильні вітри принесли з території Донбасу велику кількість пилу, який темно-бурим шаром укryw снігові й льодові простори Полтавщини. Через це льодові майданчики виявилися непридатними і більшість запланованих змагань не відбулася, у тому числі й чемпіонат області з хокею з м'ячем.

Хокей з м'ячем на Полтавщині користувався великою популярністю в 50-х – 60-х роках минулого століття. Із середини 60-х років плетений м'яч із наших полів поступово стала витісняти шайба. Хокей із шайбою потребував значно менших затрат на підготовку льодового майданчика і був більш доступний широким верствам населення. Ще кілька років поспіль намагалися проводити турніри хокею з м'ячем на природній кризі, але інтерес до цієї гри поступово згасав.

Однією з останніх таких баталій була місцева гра 1968 року на заводі КрАЗ у Кременчуці.

«Наближається кінець зими, наближаються до кінця і змагання першості заводу з хокею з м'ячем. Свою четверту гру хокеїсти цеху шасі провели 22 лютого з хокейною командою інструментально-штампового корпусу. 4:1 – з таким результатом вони виграли цю зустріч. Найрезультативнішим снайпером гри було визнано токаря цеху шасі Анатолія Вінника, який забив у ворота суперника три голи. Його товариш по команді налащик Юрій Агєєв забив четвертий гол. Гол у ворота хокейної команди цеху шасі забив фрезерувальник інструментально-штампового корпусу Анатолій Щербак. Тепер хокеїсти цеху шасі мають на своєму рахунку п'ять очок» [5, с.2].

Так завершилася історія перемог кременчуцьких хокеїстів, котрі брали участь в баталіях на природних кригах міста та області у змаганнях хокею з м'ячем.

Висновки

Підсумовуючи, зауважимо, що з часу появи хокею на теренах Кременчука перші хокейні команди намагалися зацікавити вболівальників хорошою грою. Перші баталії відбувалися на замерзлій кризі природних водойм міста і збирали на міських змаганнях як молодь, так і доросле населення Кременчука. Найсильнішими командами були «Спартак», «Дзержинець» (пізніше «Авангард»), «Локомотив» та «Динамо».

Коли відкрилися перші стадіони, хокейні змагання почали проводити на залитих водою футбольних полях у лютому–березні.

Після Другої світової війни кременчуцькі хокейні команди до середини 1960-х років були незмінними учасниками обласних турнірів хокею з м'ячем. Місто гідно представляли в основному крyківські хокеїсти, адже мали на той час досить сильну спортивну базу. В першому обласному турнірі у 1949 році кременчуцька команда «Трудові резерви» вийшла абсолютним чемпіоном. Протягом наступних років хокеїсти Кременчука завойовували друге та третє місце. А 1960 року в складі збірної команди Полтавської області вони гідно представляли Кременчук на республіканській першості з хокею з м'ячем.

Отже, у межах нашого дослідження констатуємо той факт, що кременчуцькі хокейні команди протягом всього процесу становлення і розвитку хокею з м'ячем намагалися досягти рівня обласних команд і на рівних боролися із сильними суперниками за першість на полтавських стадіонах, доводячи, що набутий досвід щоразу дозволяє їм покращити якість та результативність гри. Все це дало можливість сформувати підвалини успіхів у хокейних турнірах в подальшому.

Таким чином, аналіз турнірів доводить, що кременчуцькі хокеїсти з мінімальним, власноруч виготовленим інвентарем та з недостатньо розвинутою спортивною базою мали великий потенціал для того, щоб показати цікаву гру і в подальшому досягти великих успіхів, що й доводять в наш час.

Сьогодні в Кременчуці замість полів з природною кригою збудована чудова спортивна арена із сучасним штучним льодом, на якому тренується і грає вже у хокей із шайбою видатна команда, котра кілька разів здобувала Кубок України – ХК «Кремінь».

Сучасні реалії стану хокею в нашому місті є підтвердженням багаторічного досвіду гри, яка починається з хокею з м'ячем. Можливо, в подальшому наше місто згадає і про бенді, як це вже зроблено на державному рівні. Адже Українська федерація хокею з м'ячем існує з 2007 року. Під егідою Федерації проводяться національні першості серед дорослих та юнаків, розіграші Кубка країни, регіональні змагання; доросла та юнацька збірні України беруть участь у чемпіонатах світу, а окремі клуби – в міжнародних змаганнях як в Україні, так і за її межами [19].

Подальші наукові розвідки. На основі аналізу публікацій в газетах та архівних матеріалах в місцевому та обласному архіві визначено необхідність подальшого дослідження історії хокею. Перспективи подальших розвідок передбачають поглиблений аналіз та збір матеріалів по історії хокею з шайбою. Доцільно спрямувати увагу на методи гри та склад хокейних команд після витіснення хокею з м'ячем.

Поза межами нашого дослідження залишається маловивченою хроніка юнацького хокею в Кременчуці, яка потребує окремої уваги дослідників історії кременчуцького спорту.

Список використаних джерел

1. Ширай В.А. Наукова довідка «Історія розвитку хокею в Кременчуці». 2016. Архів Кременчуц. краєзнав. музею (далі КрКМ).Ф.2. Оп. 2. Спр. 19
2. Державний архів Полтавської області (далі ДАПО) Ф.Р-8307. Оп.1.Спр.73.
3. ДАПО. Ф.Р-8307. Оп.1.Спр.265.
4. Довойно А. Міські змагання з хокею і лиж. Робітник Кременчуччини. 1950. 11 січ. С.2.
5. Кравченко І. Змагання хокейних команд. Автобудівник. 1968. 28 лют. С. 2.
6. Кравцов С. Дві зустрічі. Робітник Кременчуччини. 1949. 26 січ. С. 2.
7. Кравцов С. Хокейний матч. Вагонобудівник. 1940. 21 берез. С. 2.
8. Лівшиць. Спорт. Кременчуг. Разворачиваем работу. Пролетарий. 1925. 4 січ. С. 6.
9. Ломов А. Хокей з м'ячем і шайбою на Полтавщині та в Україні. Офіційна історія. Полтава: Дивосвіт, 2017. 336 с.
10. Лушакова А. Кременчуг. Городской сад. Київ: ЗАО НТЦ «Информационные системы», 2004. 107 с.
11. Невгомовний С. На катку. Вагонобудівник. 1938. 11 квіт. С. 2.
12. Переможці блицтурніру. Робітник Кременчуччини. 1949. 1 січ. С. 2.
13. Перша перемога хокеїстів «Держинця». Робітник Кременчуччини. 1950. 29 січ. С. 2.
14. Радянський спорт. 1949. 29 лист. №135.
15. Сьогодні на стадіоні «Держинець. Робітник Кременчуччини. 1948. 26 груд. С. 2.
16. Товариський матч заводських хокеїстів. Робітник Кременчуччини. 1948. №147 (7529). С. 2.
17. Топоровський Б. Кременчуцькі хокеїсти-чемпіони області. Робітник Кременчуччини. 1949. 16 лют. С.2.
18. Що таке БЕНДІ - УСЕ (Універсальний словник-енциклопедія) - Словники - Словопедія. Словники - Словопедія.
URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53393/6273.html> (дата звернення: 17.10.2025)
19. УФХМР Хокей з м'ячем в Україні.

20. URL: <https://www.ukrbandy.org.ua/federation.html> (дата звернення: 17.10.2025).
21. Швець А. Хокеїсти вагонобудівного заводу чемпіони області. Робітник Кременчуччини. 1962. 10 бер. С.4
22. Ширай В. Кременчук спортивний. Кременчук: ТОВ «Кременчуцька міська друк.», 2019. 426 с.
23. What is Bandy?. Wayback Machine.
URL: <https://web.archive.org/web/20091024102900/http://geocities.com/bandytips/English/Bandyhistory.html> (date of access: 17.10.2025).